Henrieta Anişoara ŞERBAN

Academia Română, Institutul de Ştiinţe Politice şi Relaţii Internaţionale
Romanian Academy, The Institute of Political Sciences and International Relations

„Marş" şi *démarche*: incursiuni filosofico-istorice în problematica elitei româneşti

„March" and "démarche": a philosophical-historical foray in the problem of the Romanian elite

The study investigates the dismantlement of the „grand narrative of history as progress" along with the elitist *démarche*, starting from the conceptualization of the Romanian elites as presented in *Elite în marş* by Viorella Manolache. Historical reality appears as a political construct, both modern and postmodern, accomplished with and by the elites. This point is highlighted in relation to Françoise Thom's *Les fins du communisme* and *Mobilitatea elitelor în România secolului XX* (coordinated by Mihai Dinu Gheorghiu and by Mihăiţă Lupu), to sustain the idea of the legitimating *démarche* of the elites and that of the specific mechanism of elitist legitimation within the relationship between the elites and the Other.

Keywords: Romanian elites, grand narrative, political legitimacy, political identity

Institution's address: Bd. Iuliu Maniu nr.186, bl. E, sc.1, et. 5, ap.43, sect.6, Bucharest, Romania, tel./fax : +40-21.316.96.61, e-mail : *ispri2004@yahoo.com*, web: *http://www.ispri.ro*

Personal e-mail: *serbanah@yahoo.com*

Elita românească, în momentele sale interbelice, comuniste şi postcomuniste, poate oferi tot atâtea perspective diferite asupra delegitimării marii naraţiuni a istoriei ca progres, văzută fie ca un proces de împlinire graduală a umanităţii, fie ca proces unificat. Acesta este şi argumentul volumului Viorellei Manolache, *Elite în marş*, apărut la Editura Techno Media, chiar în acest an[1]. Propun să zăbovim asupra acestei conceptualizări a elitei româneşti, interpretând demersul de demarcare legitimatoare a elitelor dintotdeauna, situarea lor între „marş" şi *démarche*.

De ce elite „în marş"? Tocmai pentru că pilonii legitimatori ai elitelor politice dintotdeauna i-au constitutit asumarea călăuzirii omenirii spre „împlinire" şi „progres", precum şi asumarea managementului „istoriei întru progres". Elitele se află mereu într-un asemenea marş triumfal în ale cărui acorduri masele se regăsesc mobilizate, animate, cu o identitate politică reînnoită. Cu atât mai mult acesta este cazul elitelor comuniste, autoproclamate moştenitoare ale istoriei, dar şi motor al împlinirii legităţilor istorice. Elitele comuniste, menite să aducă vremurile noi şi omul nou, nu se puteau afla altfel decât în marş. Aşadar, marşul elitelor nu este altceva decât un demers legitimator, de consolidare a propriei poziţii privilegiate. Marşul este *démarche*, o evidenţiere legitimatoare în jocul politic.

Într-o asemenea cheie interpretativă, putem parafraza imaginea propusă de B.H. Lévy despre istoria în cheia marilor naraţiuni populată de simulacre şi paradis imaginar, în sensul elitismului ca furnizor de simulacre şi viziuni paradisiace, mecanisme de propulsare în poziţii de putere politică[2].

Cartografiind complexitatea analizei interpretate în acest studiu, precizăm că Viorella Manolache porneşte de la convulsiunile teoretice ale conceptului de elită, pentru a aborda apoi modelul funcţional al elitei româneşti interbelice prin intermediul unor mecanisme moderne de construire şi (de)construirea elitei politice româneşti, prin studierea legitimării scenariu modern de construire a elitei politice româneşti în perioada 1866-1918, prin investigarea confruntării elitelor, a consolidării elitei politice româneşti în perioada interbelică şi a recviemului democraţiei româneşti, mai precis cutremurul elitei politice româneşti reprezentat de instaurarea antielitei comuniste. În ceea ce priveşte elita comunistă, sunt abordate formele tipice şi atipice ale elitei în Europa de Sud-Est, „noua elită politică" sau „accederea" spre antielită, „reciclarea novelitei şi intrarea în drepturi a antielitei", raportarea dintre „elitele tradiţionale" şi „antielitele comuniste", urmată de consolidarea antielitei comuniste româneşti.

Se interpretează de asemenea semnificaţia instaurării lui Ceauşescu şi restrângerea spaţiului de manevră politică a antielitei, antielita şi gestionarea capitalului cultural, antielita şi valorizarea capitalului economic, antielitele şi acumularea de capital simbolic, antielita bisericească şi controlul capitalului religios. În acest context se subliniază rolul şi locul „antielitei cadriste" – cerberul imperiului comunist, amendat numai de asaltul mediatic al „anti"antielitei româneşti din diaspora, precum şi de ecourile „anti"anlielitei comuniste. Pe aceste baze se discută apoi recuperările postcomuniste în Europa de Est în formele lor tipice şi atipice, planificarea receptării şi alcătuirii puterii (revoluţia română), elitele româneşti în tranziţie, elitele reziduale, criza instituţională din/în România, „constructul" democraţiei

şi europenizarea elitelor politice româneşti, „excepţionalismul" democraţiei româneşti, elitele politice româneşti tinere în context european. Studiul impactului globalizării şi al postmodernismului se regăseşte într-un capitol special care inter-relaţionează inedite „evaluări slabe" ale elitei politice româneşti.

Viziunea pe care o propun aici spre evaluare în ceea ce priveşte investigarea destinului elitei politice româneşti post-decembriste (o elită privită în perspectivă, dinspre problematica elitelor interbelice, şi comuniste, la aceea a elitelor postcomuniste), demontează gradual această „mare naraţiune a istoriei progesive", prin prisma explicării constructului politic elitist[3].

Metoda de analiză vizează conturarea paralogică a contextualizării fenomenului istoric, într-o analiză cursivă şi coerentă, ca proces dinamic al realităţii istorice. Astfel, elita românească interbelică este studiată din perspectiva decriptării „sursei oculte" din intimitatea realităţii istorice care marchează destinul modernităţii româneşti care începe să se evidenţieze în calitatea sa de construcţie politică determinată mai mult sau mai puţin hotărâtor de contribuţia elitelor, care îşi vor asuma racordul la ideea europeană – prin poziţionări intermediare care se înscriu pe traiectoria politică dscrisă de la amendarea tradiţionalismuluişi până la abandonarea sa. Viorella Manolache arată că „fără a dispărea (prin disipare / înlocuire sau prin alte forme de exterminare brutale) *elita tradiţională*, recunoscută şi în / prin **noua generaţie**, formată în Occident, se *deschide intelectual, politic, industrial* către modelul apusean, de care era legată ombilical. În baza acestei logici, Revoluţiile [lipsa] creează un cadru favori-zant de afirmare/instalare (la timonal) a *noii elite* (inteligheţiile)"[4].

Ca urmare, se propune că structura modernităţii româneşti reprezintă o confruntare specific românească, „agonistic-constructivă", între tradiţie şi noutate. „Formele" europene se impun întrucâtva în faţa „fondului" autohton, iar modernitatea devine potenţată în măsura în care din confruntarea elitei tradiţionale cu noua elită progresistă, modernă şi se poate observa o demarcare, un *démarche* al noii elite. Cu toate acestea rgumentaţia nu curge în direcţia argumentării unui progres istoric liniar, nici măcar în ceea ce priveşte interpretarea acestui segment istoric strict delimitat.

Lucrarea analizată se remarcă prin identificarea şi analizarea acestor tipuri de confruntări şi a urmărilor acestora, pe plan strict istoric, dar şi în planul unei teoretizări postmoderne a prăbuşirii marii naraţiuni a „progresului istoric". În acest sens, cel mai important dintre nivelurile de analiză a abordat în special „antielita comunistă". Această elită este concepută în studiu într-un mod original, ca un angrenaj politic într-o „schemă istorică răsturnată", deoarece se apreciază că funcţionarea comunismului românesc a determinat, un prim moment de recul, „o politică de denaturare şi deturnare a evenimentelor, de defalcare şi defazare a timpului istoric în perioade/momente surprinse în ipostaza lor deconstructivă de *violentatoare a puterii. Ajustarea permanentă a traiectoriei ascensional-politice a antielitei comuniste româneşti a presupus subordonarea definitivă a capitalului economic, cultural, social, simbolic şi religios etc. unui capital politic atent şi harpagonic tezaurizat*"[5]. Momentele caracteristice în acest *démarche* antielitist comunist al puterii politice au fost reprezentate de constrângere pentru trecerea la ordinea socială care transformă violenţa în concurenţă (în cadrul unei politici a *contraelitei)* şi apoi la o ordine socială a sistemului comunist consolidat, care transformă *concurenţa reglementată* într-o *conduită violent-absolulistă (antielita)*; apoi de devitalizarea tuturor organismelor şi organizaţiilor politice, sociale, economice, culturale, religioase şi simbolice (instaurarea *antielitei*). Aşadar, *puterea politică a devinit o resursă alocată prin comandă*, întărită prin *unicitatea* sa şi prin *extrema* sa centralizare, precum şi prin situarea sa în afara competiţiei capitaliste sau capitalist-democratice (date fiind, aşa cum arată propaganda, capriciile sistemelor electorale) şi în afara oricărei influenţe reale a sistemului juridic şi legislativ. Acest antielitism presupune monologul decizional, pe care autoarea îl developează în relaţie cu investigarea diverselor secvenţe despre Ceauşescu şi consolidarea sistemului comunist. Acest monolog consfinţeşte desfiinţarea centrelor multiple de putere întărind şi „monopolitismul partidinic".

Autoarea descrie politica antielitei caracterizând-o prin mecanisme de respingere agresivă a a intereselor şi nevoilor şi nu doar prin negarea intereselor şi a afirmării nevoilor. Această politică legitimează o antielită formată din cadre, susţinută printr-o deosebită desfăşurare de forţe coercitive şi restrictive, ca „legitimare a *exerciţiului unilateral al coerciţiei impus de către regim*". De aceea, se poate evidenţia următorul aspect: „**antielita** presupune o **autoritate neelectivă.** *Ea este un distribuitor, un constructor de ierarhii bazate pe relaţii de dependenţă personală. Alegerea reprezintă doar aparenţa numirii.* Înstăpânindu-şi întregul *centru al puterii* şi *ramificaţiile sale, antielita politică comunistă* a exercitat un tip particular de *dominaţie totalitaristă,* fără a fi deranjată de vreo altă încercare de legitimitate politică! Fie aceasta, chiar şi spontană! (vezi cazul unor state „vecine şi prietene" din lagărul socialist: Ungaria, Polonia, Cehoslovacia)"[6].

Pe acest fundal de teoretizare a realităţii istorice, elitele postrevoluţionare au fost cel puţin într-o primă etapă emanaţii ale *procesului de autoreproducere / autogenerare.* Se susţine astfel că, dacă imediat după schimbarea de regim comunist, în ambiguitatea adusă după sine de perioada de transformări majore postrevoluţionare *elita culturală* şi *economică* exercita o influenţă redusă asupra celei *politice,* treptat, *elita economică* a acumulat capital politic, în condiţiile în care *elita politică periferică/ reziduală* a dus o campanie de autoapărare/conservare. Apoi a avut loc un fenomen de antrenare în jurul puterii a unei părţi a elitei neguvernamentale şi acest fenomen a condus la evidenţierea incapacităţii elitei „periferice" (conform autoarei, eşaloanele trei-patru ale fostului regim comunist) de a gestiona -pe timp lung - capitalul politic. Dinamica realităţii istorice a arătat o substituire a *competenţei politice* prin capitalul de prestigiu şi autoritate al

actorilor politici, printr-un transfer „confuz" din plan profesional în cel politic.

Un element important în această analiză se dovedeşte a fi absenţa „clasei de mijloc", identificată de către Viorella Manolache ca resort de recrutare a *elitei,* ceea ce a provocat în continuare accederea la putere a unor *elite politice secundare* din perioada interbelică şi din primul deceniu de după război.

În acest sens, se evidenţiază şi trecerea de la ceea ce autoarea denumeşte „elita periferică" şi „elita reziduală" la (relativ?) „noua elită politică". Astfel, elementele „elitei periferice" manifestă o rezistenţă destul de puternică la schimbare. Pe de altă parte, „noua elită politică" manifestă tendinţe înspre impunerea unor noi structuri economice cu relevanţă şi consecinţe politice prin mesaje referitoare la dreptul la proprietate, la anticomunism, probitate morală, cinste şi statornicia, consens etc.

Spre exemplu, este analizată criza confruntării dintre vechea elită (Ion Iliescu) vs. noua elită reziduală (Adrian Năstase). Chiar mai interesantă este confruntarea în care preşedintele Ion Iliescu are de ales între Adrian Năstase şi Teodor Meleşcanu când, experienţa politică şi publică, dar probabil şi aprecierile afective l-au orientat către Năstase, un personaj care s-a impins cu mai multă putere pe scena publică.

Démarche-ul elitist este stâns legat de un *démarche* partidist. După cum interpretează corect autoarea, Partidul Democrat, după alegerile locale şi generale din anul 2000, intră într-o *pierdere de imagine.* Se poate estima şi că această uzură ar fi fost o consecinţă a participării guvernamentale a unor numeroşi *membri ai consiliului politic.* De remarcat este fenomenul de eliminare a unui segment din conducerea partidului (Adrian Severin, Victor Babiuc, Stelian Duţu), completat de fulminante traiectorii în ascendenţă, ca aceea a lui Traian Băsescu, de la preşedinţia partidului şi Primar General al Municipiului Bucureşti, până la preşedinţia României. Impactul partidului politic pe scena democraţiei, pare corelat cu schimbarea din cadrul *elitei de partid* prezentă şi în rândurile membrilor filialelor judeţene, aşa cum se argumentează în lucrare. Apreciez în mod deosebit concluzia ce corelează cu succesul electoral al partidului, dinamica nouă a P.D.-ului, şi promovarea de *noi elite politice active.* Elitele politice conturează prin activitatea lor un „orizont" de aşteptare şi motivaţie a cărui miză este însăşi reuşita ori nereuşita lor în jocul politic[7].

In acest sens, o ilustrare semnificativă apare şi prin interpretarea traseului unui partid cu istorie naţională şi lupta făţişă împotriva comunismului – P.N.Ţ – partid ce nu reuşeşte să coaguleze un capital politic suficient de „electrizant" pentru un public mai larg. Elitismul acestui partid ar putea fi denumit după părerea mea, inactual, termen argumentat prin slabul impact al evoluţiei politice a premierului Victor Ciorbea, prin numeroasele alianţe contraproductive susţinute de liderii P.N.Ţ. În opinia mea, este vorba despre o „veche elită", Ioan Avram Mureşan, Remus Opriş, Constantin Dudu Ionescu sau Nicolae Noica, acum simbolizând doar o evoluţie politică în care accentul cade pe termenul „veche", termen ce caracterizează mesajul şi acţiunile întreprinse, nefiind numai o etichetă lipită de propaganda ardentă îndreptată împotriva sa.

Prin contrast, noile mesaje politice au demarcat rolul politic de impact, deşi adesea lipsit de substanţă, al unor noi actori elitişti: intelectualul public, emblematic pentru o elită „intelocrată"[8] şi „elita mediacratică"[9]. Aceste elite, sau cvasi-elite, în formare, sunt indicii ale luptei elitei pentru capital politic personal sub egida discursivă a „angajării în consolidarea democraţiei", ceea ce a suprapus imperativele de partid, cu cerinţele generale şi cu cele personale (politice, economice, culturale, sociale etc.) conducând la agravarea unei ambiguităţi a puterii deja existentă. Se identifică astfel o dependenţă reciprocă, „dezechilibra(n)tă a actorilor politici implicaţi în înstăpânirea" puterii politice.

Ca urmare, „constructul democraţiei" şi „europenizarea elitelor politice româneşti", reprezintă mai degrabă un afişaj pretenţios suprapus peste „excepţionalismul" democraţiei româneşti, caracterizat prin cadrul instituţional oscilant şi un sistem democratic „aparent stabil". „Excepţionalismul" se developează ca o democraţie minimală angajată însă suficient de ferm pe direcţia consolidării democratice.

Autoarea caracterizează în concluzie spaţiul democratic românesc, ca pe un spaţiu de întâlnire a vechilor elitei şi a sub-elitelor, ca pe un „loc comun al mizelor împărţite". Se argumentează că mecanismele recrutării, canalele de acces, procedeele şi criteriile de selecţie ale elitei tinere devin marcă a ritmului de înnoire, totul submers într-un „proces convulsiv", fie de consens, fie de luptă cu vechea elită.

Elita politică fascinează pentru că reprezintă un paradox: atât o elită, cât şi întruparea mediocrităţii. În lucrarea colectivă *Mobilitatea elitelor în România secolului XX*[10] acest „proces convulsiv" transpare prin intermediul analizei a patru teme caracteristice elitelor româneşti de după 1945: formarea elitelor româneşti înainte de 1945; declinul fostelor elite în perioada 1945-1989; circulaţia şi reproducerea elitelor după 1990; şi elitele politice şi societatea civilă în noua economie de piaţă. Victor Karady se apropie de perspectiva descrisă de Viorella Manolache prin deschiderea conceptuală şi prin precizia analitică. Astfel autorul identifică „elite ale puterii", care administrează statul, „elite de serviciu", din diverse domenii de activitate (justiţie, poliţie, sănătate, culte etc.), înţelegând deschiderea conceptuală spre reprezentanţi ai elitei din economia privată, din sectorul finanţe şi bănci, din zona firmelor multinaţionale, dintre personalităţile din mass-media şi societatea civilă. De asemenea, în ceea ce priveşte ambiguitatea democraţiei româneşti, cu ecou asupra elitelor, despre care vorbea şi Viorella Manolache, Ana Bazac identifică acest caracter ambiguu prin suprapunerea „elitelor morale" în conştiinţa publică, intenţionată şi interesată, dar şi în jocul politic democratic peste reprezentanţii „elitelor puterii", „elitelor de serviciu", din justiţie, poliţie, sănătate, culte etc., din economia privată, finanţe şi bănci, şi dintre personalităţile din mass-media şi societatea

civilă. Studiul Cameliei Runceanu referitor la „Grupul pentru Dialog Social", adaugă o altă faţetă convulsiilor şi ambiguităţii democraţiei „excepţionale" conturată de elitele româneşti. Iniţiatorii GDS, Gabriel Liiceanu, Andrei Plesu, Andrei Cornea, Andrei Pippidi, Petru Cretia, Sorin Vieru, Al. Paleologu, Gabriela Adamesteanu, Radu Filipescu, Gabriel Andreescu s.a., reprezintă o nouă elită care, în mod paradoxal şi-a obţinut o recunoaştere a valorii încă din perioada comunistă. Aceştia sunt o nouă elită construită dintr-o elită a culturii alternative în comunism.

Într-un dialog imaginar Françoise Thom – Viorella Manolache, se poate captura arhitectonica barocă a reflecţiei asupra elitei comuniste şi mai ales asupra periplului postcomunist, prin traiectoriile incandescente ale crizei elitiste a democraţiei. Propun o lectură postmodernă a epopeei descompunerii elitei comuniste[11], care, la Viorela Manolache este investigată prin contrast cu fundalul elitelor româneşti interbelice şi apoi în direcţia evoluţiei în context democratic, pe când la Françoise Thom[12] descompunerea elitei comuniste este decupată din descompunerea etapizată a sferei sovietice, cu final „amânat", în mai multe „sfârşituri".

Arcada principală, structura de susţinere, dar şi elementul arhitectonic de bază, a elitelor (româneşti) comuniste şi postcomuniste o reprezintă perspectiva pesimistă, capturată în mod nuanţat de către ambele autoare, referitoare la raportarea mizantropă a lui *homo sovieticus*, şi cu atât mai mult a reprezentantului elitei comuniste, faţă de Celălalt. La Françoise Thom, comunismul induce o ură de sine reflectată în dorinţa de a-ţi umili şi ucide aproapele, care se infiltrează şi în rândurile elitei cu implicaţii politice grave: toţi oamenii sunt în egală măsură şi întotdeauna corupţi şi demni de dispreţ, deci nici votul nu mai are nici o relevanţă, nici discursurile şi nici elanul revoluţionar. „Sistemul comunist a scos în mod metodic în evidenţă şi a cultivat pasiunile şi acţiunile cele mai josnice, invidia, trădarea, prefăcătoria, ipocrizia, rapacitatea, laşitatea. Cea de-a doua cauză a mizantropiei comuniste este legată de sistemul socialist de redistribuire: statul repartizează bunurile în deficit şi fiecare îl percepe pe celălalt ca pe un rival în stare de orice pentru a căpăta din pradă"[13]. La Viorella Manolache, regăsim aceste caracteristici subsumae implict unei aşa-zise „purităţi a liniei politice" impusă şi pretinsă în jocul „convulsiv" al confruntării antielitei „cadriste", cu aceea a Securităţii.

În acest dialog imaginat, moştenirea comunismului este tocmai o antielită reziduală, aflată încă în competiţie cu elita tânără şi „anti"antielitele cultural-politice diverse, într-un „vârtej" confruntaţional a cărui miză este recuperarea democratică a sinelui şi a relaţiei cu Celălalt, dincolo de, şi în pofida prăbuşirii marilor naraţiuni. Ca urmare, „distilatul" (elitist) al democraţiei româneşti apare profund marcat de „marşul", dar şi de calitatea demersului (*démarche*) elitelor româneşti.

Note:

1. Viorella Manolache, *Elite în marş*, Sibiu, Editura Techno Media, 2009, 364pp.
2. Bernard-Henri Lévy, *La barbarie à visage humain,* Paris, Grasset, 1977, p.98.
3. Analiza Viorellei Manolache îşi propune să categorizeze destinul elitei româneşti, un demers deconstructiv aparte (cu instrumente intra - şi interdisciplinare), de pe poziţii obiective, nefavorizând nici unul dintre jocurile politice contemporane în derulare şi ocolind demersul facil discursiv (hermeneutic, politic, sau sociologic), pentru a identifica opţiunile elitei româneşti printr-o raportare pe alocuri mai explicită, pe alocuri implicită la contextul contemporaneităţii spaţiului est-european.
4. Viorella Manolache, *op. cit.*, pp. 264-5.
5. *Ibidem*, p.265.
6. *Ibidem.*

Vezi şi Henrieta Anişoara Şerban, Reading the new horizon. The role of Romanian media discourse in the 2004 elections power shift, în Carpentier, Nico, Spinoy, Erik (coord.), Discourse Theory and Cultural Analysis: Media, Arts and Literature, New Jersey, Hampton Press, 2008, pp.55-70.

8. „Intelocratul" este definit de V. Manolache ca un comentator, sau după caz receptor, aparent critic, care se adresează unei audienţe nespecializate în probleme de larg interes public.
9. „Elita mediacratică" este descrisă ca elita ce deţine puterea asupra mijloacelor de informare în masă, caracterizată, după caz, prin conformism intelectual, invectivă şi slogan.
10. Mihai Dinu Gheorghiu şi Mihăiţă Lupu, (coord.), *Mobilitatea elitelor în România secolului XX*, Editura Paralela 45 (colecţia „Studii socio-umane"), 2009, pp. 5-28, *sqq.*
11. Viorella Manolache, *op. cit.*, 2009.
12. Françoise Thom, *Sfârşiturile comunismului*, Iaşi, Polirom, 1996, p.160-165.
13. *Ibidem*, pp.160-1.

Bibliography:

Lévy, B.H. *La barbarie à visage humain,* Paris, Grasset, 1977.

Gheorghiu, Mihai Dinu şi Lupu, Mihăiţă (coord.), *Mobilitatea elitelor în România secolului XX/The mobility of elites in Romania in the XX century*, Editura Paralela 45 (colecţia „Studii socio-umane"), 2009.

Manolache, Viorella, *Elite în marş/Elites marching*, Sibiu, Editura Techno Media, 2009.

Şerban, Henrieta Anişoara, *Reading the new horizon. The role of Romanian media discourse in the 2004 elections power shift/*, în Carpentier, Nico, Spinoy, Erik (coord.), *Discourse Theory and Cultural Analysis: Media, Arts and Literature*, New Jersey, Hampton Press, 2008, pp.55-70.

Thom, Françoise, *Sfârşiturile comunismului/The ends of communism*, Iaşi, Polirom, 1996.